

TERESA ZUBRZYCKA-MACIĄG

OCZEKIWANIA MŁODZIEŻY WZGLĘDEM KATECHETY W SZKOLE ŚREDNIEJ – RAPORT Z BADAŃ

YOUNG PEOPLE'S EXPECTATIONS TOWARDS A HIGH SCHOOL CATECHIST
— RESEARCH REPORT

A b s t r a c t. Religion teachers play a unique role in educating the young generation. In addition to the tasks assigned to all teachers in general, they are to support students in their spiritual development, conditioning their ability to understand themselves, build their own identity, and give meaning to their lives. Catechists face a difficult task, because young people, although they are very interested in religion and spirituality, also have many doubts, questions, and dilemmas in this sphere. The article aims to present the expectations of high school students towards catechists related to their personality traits, skills, psychosocial competencies, and their approach to pupils. Data obtained in a survey conducted with a group of 70 high school graduates show that young people need a catechist whom they can trust in the most important matter, which is the meaning of human life. Thus, they expect catechists to give a credible testimony of faith, have good substantive preparation, treat them subjectively like partners, and are ready to undertake an open dialogue with them.

Keywords: religion at school; religion teacher; catechist; young people.

WPROWADZENIE

Najogólniej katecheza jest znaczącą posługą słowa w Kościele, której celem jest doprowadzenie poszczególnych wiernych do osiągnięcia dojrzałości

Dr hab. TERESA ZUBRZYCKA-MACIĄG, prof. UMCS – Katedra Teorii Wychowania, Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej; adres do korespondencji: ul. Głębocka 43, 20-612 Lublin; e-mail: teresa.zubrzycka-maciag@mail.umcs.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8942-0567>.

w wierze. Jednocześnie uwzględniając szeroki kontekst życia społecznego, kulturowego i politycznego, aktywnie uczestniczy w procesie wszechstronnego, integralnego rozwoju człowieka. Pragnie ona nie tylko przekazywać prawdy wiary i nauczać o fundamentach chrześcijaństwa, lecz także chce prowadzić człowieka do dojrzałości osobowej¹. Założeniem jej jest „pomagać młodym ludziom w odnalezieniu swojego miejsca w świecie dorosłym, w zrozumieniu jego sensu i celu życia, w podejmowaniu decyzji, a przede wszystkim w odnalezieniu własnej drogi do Boga”². Wspierając rozwój ludzkiej i religijnej dojrzałości, katecheza zmierza ku temu, aby katechizowany był w stanie lepiej i pełniej odkrywać sens swego istnienia, godność swej osoby, jak i wielkość spraw, którym służy.

Człowiek podczas katechezy nie tylko poznaje treść chrześcijaństwa, ale poznaje też i przeżywa samego siebie. Zdobywa wiedzę o istnieniu i rozwoju człowieka oraz dopełnianiu się człowieczeństwa przez dążenie ku wielkości według miary Chrystusa, a także uczy się praktyki chrześcijańskiego życia, czyli uczestnictwa w Jego życiu. Zostaje w ten sposób wprowadzony w nową sferę istnienia i działania³.

Ponadto należy zaznaczyć, że wiara to nieustanny proces, który rodzi się, rozwija i odpowiednio kształtuje. W ten proces rozwoju i wzrostu oraz dojrzenia i przekazu treści wiary angażuje się katecheta. Praktyka pokazuje, że jakość katechizacji w konkretnej wspólnotie wiernych w znacznej mierze zależy od kompetencji, osobowości, zaangażowania, a przede wszystkim od sposobu nauczania doktryny chrześcijańskiej opartego na świadectwie wiary katechety.

W polskich szkołach nauczanie religii w zależności od czasu oraz sytuacji eklezjalnej i społeczno-politycznej ulegało różnym przeobrażeniom. „Powrót nauki religii w 1990 roku do szkół stanowi bardzo ważne wydarzenie w dziejach polskiej katechezy w okresie powojennym i w europejskiej tradycji katechetycznej”⁴. Od czasu, gdy lekcje religii powróciły do szkół, wzrosła szansa na to, że szkoła zadba o pełny, wielowymiarowy rozwój osobowości uczniów,

¹ Piotr T. Goliszek, „Communicating Faith Through Catechesis”, *Studia Pastoralne* 9(2013): 69–70.

² Józef Baniak, „Katecheza szkolna w opiniach i ocenach młodzieży i rodziców”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 9 (2000): 238.

³ Piotr T. Goliszek, *Katecheza a osoba. Wybrane zagadnienia z metodologii personalistycznej w katechezie* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010), 25.

⁴ Piotr T. Goliszek, „Nauczanie religii w polskich przedszkolach i szkołach publicznych”, *Teka Komisji Prawniczej* 13 (2020), 2: 177.

uwzględniając również sferę duchową. Rozwój duchowy, umożliwiający osiągnięcie pełnej dojrzałości osobowej, może być natomiast skuteczną ochroną młodzieży przed zagrożeniami współczesnego świata, doświadczaniem pustki wewnętrznej i podejmowaniem zachowań ryzykownych⁵.

Wprowadzenie religii do szkół zrodziło zapotrzebowanie na większą liczbę katechetów, do których roli Kościół katolicki zaczął przygotowywać osoby świeckie. Z danych z roku 2014 wynika, że katecheci świeccy stanowili ponad połowę ogółu nauczycieli religii w Polsce i taka tendencja utrzymuje się nadal⁶. Zdaniem uczniów szkół średnich niezależnie od tego, czy katecheta jest osobą duchowną, czy świecką, jest on odpowiedzialny za ewangelizację, katechizację, edukację i wychowanie młodzieży w szkole⁷.

Rola nauczyciela religii prowadzącego katechezę szkolną nabiera szczególnego znaczenia wobec faktu, iż udział w lekcjach religii może być jedynym nośnikiem wartości religijnych, z którymi młody człowiek chciałby się identyfikować. W tym kontekście odpowiedzialność katechety za jakość prowadzonych lekcji znacząco wzrasta. Od jego wiarygodności, otwartości, wiedzy merytorycznej oraz kompetencji i umiejętności psychospołecznych zależy bowiem będzie jakość spotkania z młodymi ludźmi, warunkująca ich chęć i wolę uczestnictwa w lekcjach religii, a w efekcie ich system wartości i jakość życia. Badania wskazują, że uczniowie szkół średnich

[...] są zainteresowani rozwojem duchowym, kwestiami związanymi z wiedzą teologiczną, wiarą i religią. Jednocześnie mają w tym zakresie wiele nurtujących pytań i wątpliwości, które stanowią istotne blokady w rozwoju duchowym, a z którymi często pozostają sami, zdani na informacje wyszukane w internecie⁸.

Warto więc przekonać wszystkich katechetów do zatroszczenia się o dobre spotkanie z uczniami podczas katechezy szkolnej, ze świadomością, że jest to inwestycja w dobro wspólne.

⁵ Zob. Wojciech Osiał, „Misja wychowawcza lekcji religii w szkole”, *Warszawskie Studia Teologiczne* 25 (2012), 2: 269–280.

⁶ Witold Jedynek, „Nauczanie religii w polskich szkołach – sukces czy porażka?”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 32 (2018): 207–228.

⁷ Teresa Zubrzycka-Maciąg, „Oczekiwania młodzieży względem lekcji religii w szkole średniej – raport z badań”, *Roczniki Teologiczne* 68 (2021), 11: 71–86.

⁸ Zubrzycka-Maciąg, „Oczekiwania młodzieży względem lekcji religii”.

1. ZADANIA, POWINNOŚCI I POŻĄDANA SYLWETKA KATECHETY

Zgodnie z wyjaśnieniem *Encyklopedii PWN* katecheta to: 1) duchowny wprowadzający adeptów w życie wiary danego Kościoła chrześcijańskiego; 2) nauczyciel religii pracujący w szkole bądź parafii⁹. Na potrzeby niniejszego artykułu przyjęto drugie wyjaśnienie, a terminy: „katecheta” oraz „nauczyciel religii” będą stosowane zamiennie.

Rola katechety jest szczególna. To człowiek powołany do ewangelizacji, nauczania i wychowania w duchu chrześcijańskim.

Katecheta jest to osoba świecka lub duchowna, która w imieniu Kościoła dokonuje chrześcijańskiego wtajemniczenia, kształcenia i wychowania. Katecheta przeżywa i głosi doświadczenie Ewangelii urzeczywistniającej się w Kościele. Katecheta jest oficjalnym świadkiem wiary Kościoła¹⁰.

Nauczyciel religii, tak jak wszyscy nauczyciele, zobowiązany jest ponadto do wypełniania zadań wychowawczych szkoły. Jego powinnością jest w tym zakresie stwarzanie uczniom optymalnych warunków do wszechstronnego rozwoju, a w szczególności do rozwoju duchowego. Duchowość wiąże się ze zdolnością człowieka do zrozumienia samego siebie, znalezienia odpowiedzi na pytanie: kim jestem, skąd się wziąłem, dokąd zmierzam, jakie więzi i wartości pomogą mi osiągnąć cel mojego życia? Chodzi tu więc o dążenie do odkrycia własnej tożsamości i pójście specyficzną, indywidualną drogą rozwoju¹¹. Zgodnie ze słowami Jana Pawła II celem wychowania powinno być przede wszystkim to,

[...] ażeby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem – to, ażeby bardziej „był”, a nie tylko więcej „miał” – ażeby poprzez wszystko, co „ma”, „posiada”, umiał bardziej i pełniej być człowiekiem – to znaczy ażeby również umiał bardziej „być” nie tylko „z drugim”, ale także i „dla drugich”¹².

Szczególnym obszarem wychowawczego oddziaływania lekcji religii jest wychowanie moralne. Jednakże „[...] wartości moralne wymagają dla możli-

⁹ Bogusław Milerski i Tadeusz Gadacz, red., *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 5 (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002), 397.

¹⁰ Andrzej Kiciński, „Formacja katechety na wzór Samuela”, w *Miejsca katechezy. Rodzina, parafia, szkoła*, red. Stanisław Kulpaczyński (Lublin: Polihymnia, 2005), 347.

¹¹ Michał Borda i Roman Solecki, „Duchowa sfera wychowania w życiu młodzieży”, *Studia Redemptorystowskie* 15 (2017): 555–570.

¹² Jan Paweł II, „W imię przyszłości kultury. Przemówienie w siedzibie UNESCO, Paryż, 2 czerwca 1980”, w Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, t. 3, cz. 1, przygot. do druku Eugeniusz Weron, Antoni Jaroch, red. Florian Kniołek (Poznań–Warszawa: Pallottinum, 1985), 731.

wości swego urzeczywistnienia określonej sfery wolności decyzji i czynów człowieka [...]. Zniewolony czyn nie prowadzi do urzeczywistnienia się żadnej wartości moralnej”¹³. Dlatego też w pracy z młodzieżą szansę powodzenia mają metody służące kształtowaniu moralności z wewnętrznego wyboru, a nie z konieczności posłuszeństwa wobec obowiązujących norm w danym kręgu kulturowym¹⁴. Zadaniem katechety jest więc aranżowanie dyskusji problemowych, skłaniających uczniów do logicznej i pogłębionej argumentacji zajmowanego przez nich stanowiska.

Wspieranie młodzieży w rozwoju duchowym i moralnym nie jest zadaniem łatwym, zważywszy na kryzys wartości moralnych wśród młodych ludzi i specyfikę rozwoju adolescentów, czyniącą z nich szczególnie wymagających odbiorców usług edukacyjnych. Głoszenie wartości moralnych musi zatem przybierać charakter ich subtelnego uobecniania wśród wychowanków z zachowaniem zasady podmiotowego i partnerskiego traktowania młodych oraz dawania wiarygodnego świadectwa przez wychowawcę o znaczeniu wartości w życiu¹⁵. Chodzi o to, aby oprócz przekazywania norm moralnych i zasad postępowania ukazywać młodzieży „system bycia osobowego” oraz własnym przykładem dawać motywację do życia moralnego¹⁶.

W Polsce, w Irlandii, w Chorwacji i w kilku innych krajach katecheta to synonim nauczyciela religii katolickiej w szkole, gdzie uczestniczy w misji głoszenia ewangelii na podstawie skierowania do szkoły (misji kanonicznej) i odpowiedniego przygotowania teologicznego, pedagogiczno-dydaktycznego, psychologicznego i duchowego. W innych krajach to wolontariusz pełniący swoją misję w parafii, towarzysząc dorosłym, dzieciom czy młodzieży we wzroście wiary w różnych wspólnotach. W zależności od tradycji kościołów lokalnych istnieją różne centra katechetyczne, które pomagają poznać podstawy teologii, psychologii, pedagogiki, a nawet zawierają edukację medialną i inne propozycje wspierające przygotowanie katechetów do posługi eklezjalnej¹⁷.

¹³ Władysław Cichoń, *Wartości. Człowiek. Wychowanie* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1996), 55–56.

¹⁴ Mieczysław Łobocki, *Wychowanie moralne w zarysie* (Kraków: Impuls, 2008); Teresa Zubrzycka-Maciąg, „Wychowanie moralne we współczesnej szkole”, w *Edukacja – w stronę kluczowych wartości*, red. Józef Górniewicz (Olsztyn–Białystok: Centrum Badań Społecznych UWM, 2017), 9–20.

¹⁵ Albert Krąpiec, *Odzyskać świat realny* (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1993); Teresa Zubrzycka-Maciąg i Piotr T. Goliszek, „The Personal Aspect of the Moral and Axiological Upbringing of Children and Adolescents”, *Lubelski Rocznik Pedagogiczny* 39 (2020), 2: 23–37.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Kiciński, „Formacja katechety na wzór Samuela”, 347–348.

Ze względu na pełnione funkcje katecheta musi legitymować się odpowiednimi cechami, umiejętnościami i kompetencjami. Wymieniając pożądane cechy u katechetów, często ujmuje się je w dwóch wymiarach: ludzkim i chrześcijańskim. W wymiarze ludzkim są nimi: gotowość do poświęcenia się dla innych i czynienie dobra w imię miłości Boga i bliźniego; sprawiedliwość; uczciwość i rzetelność; autentyczna i powszechna życzliwość – oznaczająca przyjazne usposobienie; wrażliwość i empatia, zwłaszcza na krzywdę innych; postawa dialogiczna umożliwiająca podmiotowe, pełne szacunku traktowanie rozmówcy, otwartość na argumenty i gotowość do zmiany swojego stanowiska; taktowne, kulturalne zachowanie oraz poczucie humoru. W wymiarze chrześcijańskim wymagane cechy i przymioty katechety to: życie w przyjaźni z Bogiem, które wyraża się poprzez optymistyczne nastawienie do życia, spokój ducha i zaangażowanie w prowadzoną lekcję katechezy; umiłowanie słowa Bożego – oznaczające odnoszenie się z szacunkiem do tekstów biblijnych; ukazywanie słowem i postępowaniem właściwej, zgodnej z nauką Kościoła, hierarchii wartości; czytelne świadectwo wiary; zatroskanie o życie duchowe katechizowanych; pokora – oznaczająca szacunek do wszystkich uczniów i gotowość do udzielania im odpowiedzi na wszystkie pytania ze świadomością, że sam nie ma całej wiedzy, którą czasem musi uzupełnić, i szczerze się do tego przyznaje¹⁸.

Podstawą oddziaływań pedagogicznych każdego katechety powinien być głęboki szacunek do uczniów i wynikające z tego podmiotowe ich traktowanie, oznaczające przede wszystkim poszanowanie ich godności osobistej oraz umacnianie w nich poczucia własnej wartości. Każdy świadomy i odpowiedzialny wychowawca winien też przejawiać względem uczniów postawę demokratyczną, z którą wiążą się takie kluczowe umiejętności psychospołeczne, jak okazywanie akceptacji, bycie autentycznym oraz zdolność do rozumienia empatycznego wychowanków. Akceptacja oznacza przyznanie uczniom prawa do odrębności i indywidualności, do własnych przeżyć, myśli i uczuć. Tak rozumiana akceptacja wiąże się z okazywaniem dzieciom i młodzieży szacunku, sympatii, zaufania, uznania i serdeczności¹⁹. Autentyczność wychowawcy odnosi się do jego prawdziwości i spójności głoszonych tez z zachowaniem, otwartości na drugiego człowieka i spontaniczności. Zdolność do rozumienia empatycznego uczniów wyraża się natomiast w umiejętności postrze-

¹⁸ Anna Zellma, „Katecheta”, w *Leksykon pedagogiki religii. Podstawy, koncepcje, perspektywy*, red. Cyprian Rogowski (Warszawa: Verbinum, 2007), 256.

¹⁹ Mieczysław Łobocki, „Niektóre warunki skutecznego wychowania”, *Problemy Opiekunczo-Wychowawcze* 10 (1995): 7–10.

gania świata, ludzi i wartości z perspektywy młodzieży, włącznie z próbą wyobrażenia sobie ich przeżyć i emocji. Taka postawa umożliwi zrozumienie motywów postępowania uczniów zamiast ich oceniania²⁰.

Katecheta na dzisiejsze czasy musi być osobą, która cechuje się otwartością i wewnętrzną elastycznością, jest wrażliwa na inne poglądy i kształci w sobie zdolność do myślenia w wielu kierunkach. Ciągłe poszukuje nowych dróg i możliwości rozwiązywania problemów katechetycznych²¹.

Ważne jest, aby katecheta dbał o udoskonalanie warsztatu swojej pracy, w czym pomocne będą: ciekawość skłaniająca do poszukiwania nowych możliwości, spostrzegawczość umożliwiająca dostrzeganie problemów i niedociągnięć oraz zdolność do samokrytycznej oceny. Szczególnie istotne z punktu widzenia efektywności oddziaływań wychowawczych katechety jest poznanie uczniów w zakresie ich systemu wartości, kodu kulturowego, sposobu zachowania i komunikowania się.

Katecheta podejmujący określone działania musi wiedzieć, jaka jest prawda o człowieku. Przygotowując się do działań wychowawczych, musi mieć jasną i prawdziwą wizję człowieka. Katechizacja i wychowanie mogą stać się skuteczne, jeśli będą opierać się na poprawnej koncepcji człowieka. [...] Świadectwo prawdy w osobie katechety uwiarygodnia treści, które przekazuje swoim wychowankom. Posiadane przez katechetę kompetencje: teologiczne, pedagogiczne, dydaktyczne, metodyczne, w nauczaniu i wychowywaniu spełniają bardzo ważną rolę. Jednak każde zwiastowanie orędzia chrześcijańskiego domaga się „uobecnienia” w życiu i działaniu świadka – katechety. Osobowa moc prawdy w sposób przekonujący wprowadza katechizowanych na drogi wiary i spotkania z Bogiem²².

Wpisanie się w rys idealnego katechety jest niezwykle trudnym wyzwaniem. Być może nie wszystkie kryteria będą możliwe do spełnienia. Najważniejsze jednak w misji katechetycznej wydaje się to, aby jak najlepiej wywiązywać się ze swoich powinności i starać się wyjść naprzeciw potrzebom i oczekiwaniom uczniów chcących zapoznać się z nauką o religii, reflektować tajemnicę wiary i móc doświadczać miłości Boga. W kontekście powyższego celem badań, których wyniki przedstawione są w niniejszym opracowaniu, było ukazanie oczeki-

²⁰ Zob. Mieczysław Łobocki, *ABC wychowania* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1999); Mieczysław Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2007).

²¹ Marian Zając, „(R)ewolucja myślenia o katechezie w szkole”, w *Katecheza w szkole współczesnej*, red. Marian Zając (Lublin: Polihymnia, 2010), 254.

²² Piotr T. Goliszek, „Wychowanie do prawdy w osobowym świadectwie katechety”, w *Katecheza w szkole współczesnej*, 196–197.

wań młodzieży względem osoby katechety, jego cech osobowości, umiejętności i kompetencji psychospołecznych oraz podejścia do uczniów.

2. WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

Przedstawione poniżej wyniki pochodzą z szerszych badań, których celem było poznanie oczekiwań uczniów szkół średnich wobec lekcji religii. Pierwsza publikacja²³ przygotowana na podstawie tych badań zawiera informacje dotyczące potrzeb młodzieży w zakresie programu nauczania oraz kompetencji merytorycznych katechetów, ich podejścia do realizowanych treści i stosowanych na lekcjach metod pracy.

Badania sondażowe przeprowadzono w 2021 roku, przy użyciu autorskiego kwestionariusza ankiety, zawierającego głównie pytania otwarte, umożliwiające badanym udzielanie rzeczywistych, swobodnych opinii w sprawach, które – jak pokazały badania²⁴ – są dla nich bardzo ważne.

W badaniach uczestniczyło 70 absolwentów szkół średnich (liceów – 85% i techników – 15%), którzy w czasie prowadzenia badań byli studentami różnych kierunków studiów. W chwili badania respondenci mieli od 18 do 22 lat, przy czym większość z nich (59%) to osoby w wieku 20-21 lat. Szkoły średnie, do których uczęszczali badani, były usytuowane na terenie województw: lubelskiego (87%) oraz mazowieckiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego (łącznie 13%). Większość badanych uczyła się w dużych lub bardzo dużych miastach (po 43%), zaś pozostali – w małych miastach (8%) lub na wsiach (6%). Badani uczęszczali na lekcje religii prowadzone przez księży (59%), katechetów świeckich (48%), siostry zakonne (17%) oraz zakonników (2%), przy czym niektórzy z nich mieli więcej niż jednego katechetę w ciągu nauki w szkole średniej.

Spośród badanych blisko 89% stale uczęszczało na lekcje religii w szkole średniej, 6% zrezygnowało z niej ze względu na niewłaściwy sposób prowadzenia lekcji, a pozostałe osoby nie uczestniczyły w katechezie szkolnej z innych powodów.

Poproszeni o wyrażenie opinii na temat najczęstszych przyczyn rezygnowania młodzieży z lekcji religii, 36% badanych ujawniło, że młodzi ludzie wy-

²³ Zubrzycka-Maciąg, „Oczekiwanie młodzieży względem lekcji religii w szkole średniej”, 71–86.

²⁴ Tamże.

pisują się z zajęć z powodu nauczyciela, który skutecznie potrafi zniechęcać uczniów do uczestnictwa w tych lekcjach. Zapytani zaś o to, co jest głównym warunkiem efektywności nauczania religii w szkole, niemal wszyscy badani studenci (94%) wyrazili przekonanie, że powodzenie lekcji religii zależy od osoby katechety. Wyjaśniając, dlaczego katecheta ma tak znaczący wpływ na jakość lekcji, absolwenci szkół średnich wskazywali na jego rolę jako prowadzącego: „Najważniejszą rolę odgrywa katecheta, bo on ma nieograniczoną możliwość kreowania lekcji, aby były one przystępne i atrakcyjne dla uczniów, a także odpowiadały na ich potrzeby i dylematy”; „Od podejścia katechety zależy, jak uczniowie będą się czuć, jak aktywnie będą brać udział w zajęciach, czy zainteresuje uczniów tematami, czy zechcą pogłębiać swoją wiedzę, zapragną chodzenia na religię z własnej woli, a nie z przymusu”.

Badani przekonali też, że to katecheta jest odpowiedzialny za jakość dialogu z uczniami: „Od katechety zależy, czy lekcja religii będzie przestrzenią, w której młodzi ludzie będą mogli się wypowiedzieć, bez oceniania. Czy zostaną wysłuchani w duchu miłości oraz uzyskają zgodną z nauką Kościoła merytoryczną odpowiedź lub też kontrargument”; „Najważniejsze jest podejście katechety do młodzieży, ponieważ młody człowiek nie będzie z chęcią i zaangażowaniem uczestniczył w zajęciach, na których nauczyciel sprawia wrażenie oschłego, nudnego i nieprzyjemnego”; „Katecheta powinien lubić młodzież, być otwarty na indywidualność, szanować ich pomimo poglądów, to wtedy będzie wiarygodny w tym, co mówi”; „Najważniejsze jest podejście katechety do ucznia jako człowieka. Młodzi ludzie obecnie bardzo się pogubili w świecie, a jedyną pomocą dla nich jest Bóg i pogłębianie wiary”; „Katecheta musi umieć zbudować bezpieczną atmosferę w klasie, żeby uczniowie nie wstydzili się i nie bali być szczerzy”.

Według badanych studentów efektywność lekcji religii zależy też od postawy nauczyciela, w którym chcieliby widzieć wzór osobowy: „Najważniejszy jest przykład, jaki daje nauczyciel religii swoim życiem. Pokazując, jak bardzo kocha Boga, może tą miłością „zarazić innych”; „Charakter i postawa katechety decyduje o wiarygodności przekazywanych przez niego treści, wpływa na postawę uczniów wobec tematyki zajęć i na ich nastawienie do praktyki religijnej”.

Badani podkreślali ponadto, że ocena religii zależy od wiedzy merytorycznej i przygotowania katechety do zajęć: „Decydująca jest spójna, ugruntowana wiedza prowadzącego, jego otwartość na słuchaczy oraz umiejętności w zakresie prowadzenia interesujących zajęć”; „Głównym warunkiem efektywności nauczania religii jest przede wszystkim dobre przygotowanie katechety do danego tematu, żeby umiał odpowiedzieć na niewygodne pytania”.

Kilka osób (6%) wyraziło przekonanie, że efektywność lekcji religii jest uwarunkowana podejściem samych uczniów: „*Pozytywny efekt uczenia się daje podejście ucznia do przedmiotu, chęć rozumienia przedmiotu*”; „*Samodzielne studiowanie Pisma Świętego, ponieważ to dzięki Niemu Pan Bóg otwiera nam oczy*”; „*Pozytywna motywacja uczniów do samodzielnego zgłębiania wiedzy*”.

Zdaniem większości badanej młodzieży to od katechety, jego wiarygodności i zaangażowania, od jego osobowości i przygotowania pedagogicznego, w tym wiedzy merytorycznej oraz kompetencji metodycznych i wychowawczych, zależy sukces lub porażka lekcji religii w szkole.

Biorąc pod uwagę rolę i odpowiedzialność nauczyciela religii, zapytano badanych, czego młodzież oczekuje od katechety. W odpowiedzi na to pytanie niemal wszyscy badani studenci podkreślili, że najważniejszy jest stosunek katechety do uczniów. Na podstawie własnych doświadczeń wyjaśniali, że uczniowie oczekują od katechetów: szacunku, zrozumienia, poszanowania ich zdania, dialogu, równego traktowania, akceptacji, życzliwości, tolerancji, otwartości, pozytywnego nastawienia, cierpliwości i uśmiechu. „*Powinien być życzliwy, odnoszący się z szacunkiem, sympatyczny, pomocny, dający poczucie bezpieczeństwa*”; „*Żeby podchodził do uczniów, jak do świadomych, chcących pogłębiać swoją wiarę ludzi. I żeby bardziej angażował się w relacje*”; „*Żeby umiał z nami rozmawiać, mówić ciekawie o naszej religii, zachęcał do uczestniczenia w mszach, a nie kazał*”; „*Żeby był wyrozumiały, nie wywyższał się, żeby młodzież nie bała się zadawać pytań i rozmawiać, żeby starał się odpowiadać na pytania uczniów*”; „*Każdy z nas oczekuje miłego i ciepłego podejścia, traktowania ucznia jak dorosłego człowieka potrafiącego decydować o sobie i będącego odpowiedzialnym za swoje czyny*”; „*Przed wszystkim szanowania odmiennych poglądów. Każdy może inaczej postrzegać świat, jeden wierzy w Boga bardziej, drugi nie jest do końca przekonany co do jego istnienia, ale każdy zasługuje na szacunek bez wyjątku*”; „*Katecheta powinien być osobą kochającą ludzi, dobrą i mądrą, cierpliwą, i kulturalną, ale też stanowczą i charyzmatyczną, aby stanowić dla młodzieży autorytet, tak ważny przy nauczaniu religii*”.

Pożądanymi przez uczniów cechami katechety okazały się ponadto: tolerancja, wysoka kultura osobista, empatia, wrażliwość na potrzeby uczniów i chęć niesienia im pomocy, konsekwencja i umiejętność stawiania granic. Zdaniem badanych katecheta musi lubić swoją pracę oraz mieć wysokie kompetencje pedagogiczne i psychologiczne: „*Chciałabym, aby osoba nauczająca religii była taka, jak Bóg nakazuje, tj. szanująca bliźniego, a nie jak ktoś, kto ma władzę nad młodzieżą. Aby była wyrozumiała, współczująca, empatyczna, a zarazem pogodna*”; „*Oczekiwałabym od katechetów większego zrozumienia,*

umiejętności postawienia się w sytuacji ucznia, autentyczności, a nie udawania wzoru moralnego na siłę; „Powinien kierować się empatią, być dobrym człowiekiem, sprawiedliwie traktować uczniów, swoimi wypowiedziami zaciekawiać uczniów oraz zachęcać do dyskusji. Nie powinien indoktrynować uczniów, wypowiadać się negatywnie o innych religiach, o osobach niebędących katolikami oraz nie powinien nastawiać uczniów przeciwko takim ludziom”; „Powinien podchodzić do swojego zawodu z pasją, być charyzmatyczny i otwarty na dialog z uczniami; „Powinien lubić młodzież, bo uczniowie wyczuwają nastawienie nauczyciela. Powinien być naszym «przyjacielem», być człowiekiem pogodnym, który nie boi się poruszać nawet najtrudniejszych tematów”.

Badani studenci wskazywali też na pożądane cechy katechety, które powinny go charakteryzować jako katolika. Zdaniem badanych katecheta powinien reprezentować takie wartości, jakie przekazuje, być wzorem do naśladowania dla uczniów oraz mieć rzetelną wiedzę teologiczną. *„Powinien posiadać takie cechy, jak prawdziwy katolik. Dawać nadzieję na lepsze czasy. Gdy jest źle i młodzi widzą mądrego, uśmiechniętego człowieka, a przy tym pomocnego i życzliwego, to aż chce im się uczyć, rozwijać pasję, mają nadzieję na to, że będzie lepiej, bo widzą człowieka podobnego do siebie, który jest bardziej tętniący życiem”; „Powinien być człowiekiem głęboko wierzącym i dbającym o rozwój swojej wiary, ponieważ dzięki temu będzie w stanie ją przekazać”; „Powinien posiadać spójną wiedzę teologiczną oraz historyczną i kulturoznawczą. Być świadomy współczesnych realiów społecznych i politycznych”; „Katecheta powinien być osobą, która ciągle poszerza swoją wiedzę, tak aby móc w dyskusjach dowieść słuszności poglądów Kościoła Katolickiego”.*

Na koniec poproszono badanych, aby jako przedstawiciele młodzieży skierowali do katechetów swoje oczekiwania i prośby dotyczące sposobu prowadzenia lekcji religii i budowania kontaktu z uczniami, aby czas spędzony na katechezie służył młodym ludziom do zdobywania wiedzy teologicznej, rozwijania własnej duchowości i dochodzenia do pełni rozwoju osobowego.

Drodzy Katecheci:

„Przekazujcie rzetelną wiedzę teologiczną, religioznawczą i etyczną i bądźcie otwarci na potrzeby młodego pokolenia, przejawiające się m.in. w zadawanych pytaniach dotyczących złożonych, ale często fundamentalnych zagadnień, związanych z funkcjonowaniem osób wierzących w różnorodnym światopoglądowo społeczeństwie”.

„Nie bójcie się rozmawiać z młodzieżą, ale przygotujcie się do tego merytorycznie i zadbajcie, aby wasze argumenty były poparte przykładami. Pokazujcie, że warto żyć w Kościele, pokazujcie radość wiary i miłość Boga oraz to, że warto przyjaźnić się z Jezusem. Bądźcie wiarygodni i sami żyjcie przekazywanymi wartościami”.

„Pokazujcie uczniom, że nie ma nic piękniejszego na świecie niż Bóg, który jest miłością. Pokażcie młodym ludziom, jak Go szukać każdego dnia, w każdym człowieku. Pokazujcie, że religia to nie jest przedmiot szkolny, tylko historia naszego stworzenia, historia człowieka, który oddał za nas życie. Każdemu uczniowi z osobna pozwólcie dojrzeć do wiary w swoim tempie”.

„Pokazujcie świadectwa osób publicznych, które dają przykład, jak w dzisiejszych czasach nie wstydzić się wiary. Bądźcie na bieżąco z tym, co aktualnie dzieje się na świecie: mówcie o wojnach, o śmierci, o zniewoleniu, o trudnych tematach. Módlcie się wspólnie z uczniami w ważnych intencjach. Bądźcie wiarygodni i uczciwi. Swoim postępowaniem dawajcie świadectwo wiary”.

„Pozwólcie młodzieży dyskutować o religii i wierze, pokazujcie filmy z motywami wartości etycznych, tłumaczcie, że w byciu katolikiem najważniejsze jest bycie dobrym człowiekiem”.

„Przygotowujcie się do lekcji i traktujcie poważnie swoich uczniów, jak partnerów w rozmowie. Bądźcie otwarci na poglądy i wątpliwości uczniów oraz gotowi do okazywania im wszelkiej niezbędnej pomocy w dążeniu do poznania prawd wiary, zrozumienia zasadności nauczania Kościoła oraz ugruntowania postaw katolickich”.

„Zadbajcie o dobrą atmosferę w klasie, aby uczniowie czuli się akceptowani, szanowani i rozumiani, żeby nie bali się mówić wam o swoich wątpliwościach. Pozwólcie swobodnie wypowiadać się uczniom. Postarajcie się mówić tak, żeby uczniowie chcieli Was słuchać i aby chcieli do Was mówić”.

„Słuchajcie uczniów, rozmawiajcie, tłumaczcie, a przede wszystkim chciejcie zrozumieć. W młodym człowieku jest wiele sprzeczności, ale też dużo chęci poznania siebie i świata. Pomóżcie im dojrzeć poprzez okazywanie zrozumienia, bo nakazy i dyrektywne informacje zniechęcają ich do kontaktu”.

„Postawcie się czasami w roli swoich uczniów. Jeżeli uczniowie nie mają siły na głębszą analizę tekstów biblijnych, zróbcie im luźniejszą lekcję. Nauczajcie z pasją i pokazujcie, że chętnie porozmawiacie z uczniami na każdy nurtujący ich temat”.

„Nie oceniacie uczniów, nie mówcie, kto jest lepszy, a kto gorszy w wierze. Zachowajcie to dla siebie. Równo traktujcie każdego ucznia. Poznajcie ich sposób myślenia, jak oni czują się z Bogiem, co myślą o dzisiejszym kościele, czy się z nim zgadzają, czy się nie zgadzają i dlaczego. Dajcie im poczucie, że mają wolny wybór i pokażcie korzyści życia z Bogiem”.

„Starajcie się przekładać nauczane treści na życie, tak aby uczniom było je łatwiej zrozumieć. Starajcie się angażować całą klasę do udziału w lekcji, organizujcie gry zespołowe, dzięki którym uczniowie będą mogli zrozumieć ważność pewnych wartości”.

„Pomyślcie nad ciekawym sposobem prowadzenia katechez. Stosujcie zróżnicowane formy pracy na lekcji, np. pogadanki albo spotkania z ciekawymi ludźmi, którzy odnaleźli sens życia i są blisko z Bogiem. Organizujcie pielgrzymki, zbiórki charytatywne i włączajcie w nie uczniów, aby mogli doświadczyć emocji związanych z po-

maganiem innym, zabierajcie uczniów do kościoła, śpiewajcie z uczniami religijne piosenki i wyświetlajcie interesujące filmy”.

„Zachęcajcie uczniów do wkroczenia do organizacji młodzieżowych, gdzie młodzi ludzie szukają wspólnych szlaków, kierując się Słowem Bożym”.

*

Oczekiwanie młodzieży względem katechetów są zbieżne z wymaganiami, jakie stawia przed nimi pełniona rola. Od katechety wymaga się więcej niż od nauczyciela przedmiotowego, bowiem katechizowanie dotyka sfery duchowej, niezbadanej i delikatnej, ale niezbędnej do pełni rozwoju. Młodzież to niewątpliwie wymagający odbiorca, który jest szczególnie nieufny, oceniający, weryfikujący i krytyczny. Adolescencja jest bowiem specyficznym okresem dla budowania tożsamości człowieka, dokonywania wyborów i podejmowania decyzji, które będą stanowić centrum formowania systemu własnych wartości, zasad i podstawowych celów życiowych młodego człowieka. To z kolei będzie podstawą do tworzenia koncepcji własnej osoby i podejmowania zobowiązań wobec samego siebie i świata²⁵. Katechizowanie młodzieży jest zatem wyjątkową sztuką towarzyszenia młodemu człowiekowi w drodze do pełni życia osobowego przy poszanowaniu jego godności, odrębności i wolności.

Przeprowadzone badania wskazują, że młodzi ludzie mają konkretne wymagania względem katechetów, od których oczekują pomocy w rozwijaniu swojej duchowości. Katecheta musi być kimś, komu będą mogli uwierzyć i zaufać, kto będzie dla nich nie tylko nauczycielem religii, lecz także świadkiem wiary i wychowawcą chrześcijańskim. Oczekują więc, że katecheta będzie miał rzetelną wiedzę merytoryczną z zakresu religii i kompetencje metodyczne pozwalające mu ją przekazywać w sposób interesujący i zrozumiały. Ważne jest dla nich to, aby był otwarty i gotowy do prowadzenia dyskusji, do odpowiadania na nurtujące ich pytania oraz by był człowiekiem głęboko wierzącym, który swoją postawą i zachowaniem będzie zaświadczał o istnieniu Boga, Jego nauki i umiłowaniu człowieka. Liczą też na to, że katecheta będzie urzeczywistniał wartości moralne obecne w nauce Kościoła i że będą mogli czuć się w kontakcie z nim wartościowo, a jednocześnie niezależni, że będą mogli z jego pomocą budować swoją tożsamość poprzez krytyczne zdobywanie wiedzy teologicznej i rzeczywiste pogłębianie swojej wiary.

²⁵ Zob. Erik H. Erikson, *Tożsamość a cykl życia* (Poznań: Zysk i S-ka, 2004).

Aby formacja chrześcijańska była efektywna, a zatem służyła samorozwojowi osoby, musi się wiązać „z wszechstronnym oddziaływaniem wychowawczym, szanującym i promującym wolność wychowanka”²⁶. Aby warunek ten mógł być spełniony, każdy katecheta musi mieć kompetencje psychospołeczne umożliwiające mu budowanie dwupodmiotowych relacji z uczniami, dających podstawę do otwartej wymiany myśli z nimi w atmosferze wzajemnego szacunku i akceptacji. Miarą podmiotowości ucznia jest to, w jakim stopniu czuje się on akceptowany i doceniany. W jakiej mierze jest obdarzony uwagą, zainteresowaniem i życzliwością oraz ma poczucie, że liczy się jego osoba, zdanie, inicjatywa i samodzielność²⁷.

Sposób realizowania przez katechetów swoich zadań i powinności będzie znajdował odzwierciedlenie w postawach uczniów wobec religii, wartości, świata, innych ludzi i wobec siebie samego. Właściwie wspierany rozwój duchowy młodego człowieka może zatem przyczynić się do świadomego i pełnego przeżywania przez niego własnego człowieczeństwa. Jeśli jednak będzie zaniedbany lub zaniechany przez osoby do tego powołane, młodzież zostanie skazana na samotne poszukiwanie sensu życia. Od jakości pracy i zaangażowania katechetów zależy zatem, czy czas poświęcony na lekcje religii w szkole będzie spożytkowany w sposób wartościowy jednostkowo i społecznie, czy też będzie czasem straconym.

BIBLIOGRAFIA

- Baniak, Józef. „Katecheza szkolna w opiniach i ocenach młodzieży i rodziców”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 9 (2000): 237–259.
- Borda, Michał i Roman Solecki. „Duchowa sfera wychowania w życiu młodzieży”. *Studia Redemptorystowskie* 15 (2017): 555–570.
- Erikson, Erik H. *Tożsamość a cykl życia*. Poznań: Zysk i S-ka, 2004.
- Goliszek, Piotr T. „Communicating Faith Through Catechesis”. *Studia Pastoralne* 9 (2013): 69–70.
- Goliszek, Piotr T. *Katecheza a osoba. Wybrane zagadnienia z metodologii personalistycznej w katechezie*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010.

²⁶ Piotr Tomasiak, „Nauczanie religii w szkole jako podstawa formacji chrześcijańskiej”, *Studia Gdańskie* 23 (2008): 179–190.

²⁷ Teresa Zubrzycka-Maciąg, „Uczeń jako podmiot/przedmiot oddziaływań pedagogicznych we współczesnej szkole”, *Edukacja – Technika – Informatyka* (2018), 3: 159–164.

- Goliszek, Piotr T. „Nauczanie religii w polskich przedszkolach i szkołach publicznych”. *Teka Komisji Prawniczej* 13 (2020), 2: 177–195.
- Goliszek, Piotr T. „Wychowanie do prawdy w osobowym świadectwie katechety”. W *Katecheza w szkole współczesnej*, red. Marian Zając, 183–201. Lublin: Polihymnia, 2010.
- Jan Paweł II. „W imię przyszłości kultury. Przemówienie w siedzibie UNESCO, Paryż, 2 czerwca 1980”. W Jan Paweł II. *Nauczanie papieskie*, t. 3, cz. 1, przygot. do druku Eugeniusz Weron, Antoni Jaroch, red. Florian Kniotek, 731. Poznań–Warszawa: Pallottinum, 1985.
- Jedynak, Witold. „Nauczanie religii w polskich szkołach – sukces czy porażka?”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 32 (2018): 207–228.
- Kiciński, Andrzej. „Formacja katechety na wzór Samuela”. W *Miejsca katechezy. Rodzina, parafia, szkoła*, red. Stanisław Kulpaczyński, 347–363. Lublin: Polihymnia, 2005.
- Krapiec, Albert. *Odzyskać świat realny*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1993.
- Łobocki, Mieczysław. *ABC wychowania*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1999.
- Łobocki, Mieczysław. „Niektóre warunki skutecznego wychowania”. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze* 10 (1995): 7–10.
- Łobocki, Mieczysław. *Teoria wychowania w zarysie*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2007.
- Łobocki, Mieczysław. *Wychowanie moralne w zarysie*. Kraków: Impuls, 2008.
- Milerski, Bogusław i Tadeusz Gadacz, red. *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 5. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002.
- Osiał, Wojciech. „Misja wychowawcza lekcji religii w szkole”. *Warszawskie Studia Teologiczne* 25 (2012), 2: 269–280.
- Tomasik, Piotr. „Nauczanie religii w szkole jako podstawa formacji chrześcijańskiej”. *Studia Gdańskie* 23 (2008): 179–190.
- Zając, Marian. „(R)ewolucja myślenia o katechezie w szkole”. W *Katecheza w szkole współczesnej*, red. Marian Zając, 254. Lublin: Polihymnia, 2010.
- Zając, Marian. „Wprowadzenie”. W *XXV lat nauczania religii w polskiej szkole. Między nadzieją a rzeczywistością*, red. Marian Zając, 9–10. Lublin: Wydawnictwo Natan, 2015.
- Zellma, Anna. „Katecheta”. W *Leksykon pedagogiki religii. Podstawy, koncepcje, perspektywy*, red. Cyprian Rogowski, 255–258. Warszawa: Verbinum, 2007.
- Zubrzycka-Maciąg, Teresa. „Uczeń jako podmiot/przedmiot oddziaływań pedagogicznych we współczesnej szkole”. *Edukacja – Technika – Informatyka* (2018), 3: 159–164.
- Zubrzycka-Maciąg, Teresa. „Wychowanie moralne we współczesnej szkole”. W *Edukacja – w stronę kluczowych wartości*, red. Józef Górniewicz, 9–20. Olsztyn–Białystok: Centrum Badań Społecznych UWM, 2017.
- Zubrzycka-Maciąg, Teresa i Piotr T. Goliszek. „The Personal Aspect of the Moral and Axiological Upbringing of Children and Adolescents”. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny* 39 (2020), 2: 23–37.

OCZEKIWANIA MŁODZIEŻY WZGLĘDEM KATECHETY
W SZKOLE ŚREDNIEJ – RAPORT Z BADAŃ

S t r e s z c z e n i e

Nauczyciel religii pełni szczególną rolę w wychowaniu młodego pokolenia. Obok zadań przynależnych każdemu nauczycielowi jest on zobligowany do wspierania uczniów w rozwoju duchowym, warunkującym ich zdolność do rozumienia samego siebie, budowania własnej tożsamości i nadawania znaczenia swojemu życiu. Przed katechetą stoi trudne zadanie, bowiem młodzi ludzie, choć są bardzo zainteresowani religią i duchowością, mają też dużo wątpliwości, pytań i rozterek w tym zakresie. Celem artykułu jest ukazanie oczekiwań uczniów szkół średnich względem osoby katechety: jego cech osobowości, umiejętności, kompetencji psychospołecznych oraz podejścia do wychowanków. Na podstawie badań sondażowych, przeprowadzonych w grupie 70 absolwentów szkół średnich, ustalono, że młodzi ludzie potrzebują katechety, któremu będą mogli zaufać w sprawie najważniejszej, jaką jest sens ludzkiego życia. Dlatego oczekują od katechetów dawania wiarygodnego świadectwa wiary, dobrego przygotowania merytorycznego, a także podmiotowego i partnerskiego traktowania, wraz z gotowością do podejmowania otwartego dialogu z uczniami.

Słowa kluczowe: religia w szkole; nauczyciel religii; katecheta; młodzież.